

УДК 342.6

В. Панасюк,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІНСТИТУТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК СУБ'ЄКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

Зростання ролі громадянського суспільства є проявом загальної закономірності формування та розвитку демократичної та правової державності в Україні, оскільки саме воно виступає її своєрідним фундаментом. Громадянське суспільство та держава – це два діалектично пов'язані явища, які виступають необхідною умовою прогресивного розвитку будь-якої суспільної системи.

Майбутнє суспільства значною мірою визначається тим, які соціальні орієнтири обере молодь, яка є специфічною соціальною групою, наділеною, з огляду на свої особливості, великим інноваційним та інтелектуальним потенціалом. Саме тому перед усіма учасниками процесу соціалізації молоді постає завдання з розроблення та послідовної реалізації політики. Державна молодіжна політика орієнтована на створення умов і гарантій для життєвого самовизначення, розвитку молоді, реалізації її потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України. Досягнення цієї мети можливе за умови налагодження співпраці й ефективної взаємодії органів влади з інститутами громадянського суспільства в різних напрямках реалізації державної політики, особливо у сфері соціального становлення та розвитку молоді. Ефективна реалізація державної молодіжної політики неможлива без активної діяльності й участі громадянських структур як елементів системи громадянського суспільства.

Терміни «громадянське суспільство» й «інститути громадянського суспіль-

ства» належать до найбільш дискусійних. Відсутність єдиного поняття пов'язана частково зі складністю самого явища. В українській науці громадянське суспільство було предметом дослідження політології, соціології, філософії, історії та права.

Вивченню громадянського суспільства з позиції правової науки приділяли увагу такі вітчизняні вчені, як: О.В. Батанов, А.М. Колодій, М.І. Корнієнко, В.В. Кравченко, В.С. Куйбіда, Н.Р. Нижник, М.П. Орзіх, О.В. Петришин, В.Ф. Погорілко, П.М. Рабінович, А.О. Селіванов, Ю.М. Тодика, О.Ф. Фрицький, В.М. Шаповал та ін. Щодо досліджень участі інститутів громадянського суспільства в реалізації державної молодіжної політики варто зазначити, що аналіз питань у межах цієї проблематики має фрагментарний характер. Сьогодні у працях українських науковців досліджуються лише окремі складники процесу участі інститутів громадянського суспільства в реалізації державної молодіжної політики. Зокрема, дослідженню ролі молодіжних громадських організацій у реалізації державної молодіжної політики присвячено праці М.Ф. Головатого, В.А. Головенька, питання організації та діяльності органів студентського самоврядування висвітлюється у працях Т.Б. Буяльської, В.О. Осташової та ін. Відсутність фундаментальних досліджень зумовлює мету даної статті, що передбачає висвітлення питань, пов'язаних із необхідністю аналізу ролі та місця інститутів громадянського

суспільства в реалізації державної молодіжної політики.

Нормативне визначення державної молодіжної політики як пріоритетного і специфічного напрямку діяльності держави, що являє собою системну діяльність держави у відносинах з особистістю, молоддю, молодіжним рухом, базується на тезі, що цей напрям державної діяльності є системним явищем. Поєднання регулятивного та компонентного підходів дає змогу виокремити у структурі державної молодіжної політики два блоки: нормативно-ціннісний та інституційно-функціональний. У контексті даного дослідження інтерес становить саме інституційно-функціональний компонент, який є багаторівневою функціонуючою системою інститутів, до яких належать органи державної влади (законодавчої, виконавчої та судової гілок влади), органи місцевого самоврядування, інститути громадянського суспільства (громадські організації, політичні партії) та безпосередньо молодь.

Державна молодіжна політика – складна динамічна система, у якій функціонування кожного елемента підпорядковується єдиній меті, про яку варто сказати окремо. Відповідно до Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» [1], головна мета цього напрямку державної політики передбачає створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов і гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України. Мета, сформульована в Декларації, виконує роль орієнтира для правотворця та мірила ефективності діяльності всіх суб'єктів реалізації державної молодіжної політики з її досягнення.

Громадянське суспільство, як і будь-яка складна соціальна система, перебуває в постійному русі, тому необхідно визнати неможливість вироблення єдиного статичного поняття «громадянське суспільство».

У сучасній науковій літературі можна виділити два основні підходи до характеристики громадянського суспільства. За першим підходом, громадянське суспільство є станом розвитку держави, у якій політично забезпечені та юридично закріплені права і свободи індивіда.

Відповідно до другого підходу, громадянське суспільство уявляється як особлива позадержавна сфера, система незалежних від держави відносин та інститутів. Саме такий підхід, на наш погляд, відображає сьогоденний стан розвитку громадянського суспільства.

У рамках другого підходу варто виділити найбільш вдалу системну характеристику громадянського суспільства, яку дав М.П. Орзіх. Дослідник під громадянським суспільством розуміє «по-перше, асоціацію людей, у якій кожна людина вільна як така, що має невідчужувані права, є рівноправною з іншими членами асоціації, самостійна у виборі громадянського стану; по-друге, це позадержавні (інституціоналізовані у громадські об'єднання) асоціації людей за соціальною, етнічною, релігійною та іншою належністю, політичними, економічними, професійними та іншими інтересами; по-третє, це формування на зазначених засадах суспільних (позадержавних) відносин, що розвиваються і функціонують на самоврядних засадах, а також шляхом самопрояву інтересів і волі окремих індивідів та їхніх асоціацій, що діють у право вільному (вільному від державно-правового впливу) просторі суспільства» [2].

Саме це визначення охоплює все різноманіття явищ, які вміщує громадянське суспільство.

Варто зазначити, що терміни «громадянське суспільство» та «інститути громадянського суспільства» частково вкорисані в чинному конституційному законодавстві. Згідно зі Стратегією державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні, затвердженою Указом Пре-

зидента України від 24 березня 2012 р. № 212/2012, під громадянським суспільством і його інститутами розуміють такий стан суспільства, за якого вільно реалізуються основоположні права і свободи людини і громадянина через різні форми публічної громадянської активності та самоорганізації [3].

Важливо наголосити і на тому, що громадянське суспільство як соціальне явище складається з інституцій – громадських (недержавних) об'єднань, а не окремих громадян. Це пояснюється ускладненням соціальної структури сучасних країн. Окремій особі складно змінити соціальну дійсність, яка створюється мільйонами автономних осіб. Потреби окремої людини мають найбільше шансів бути реалізованими, коли вони збігаються з потребами й інтересами інших осіб, які організуються та ставлять собі за мету скоординувано прагнути їх реалізації [4].

Ухваленню вищезазначеної Стратегії передували спроби нормативно визначити інститути громадянського суспільства. Так, постановою Кабінету Міністрів № 976 від 5 листопада 2008 р. [5] визначається, що під інститутами громадянського суспільства варто розуміти громадські об'єднання, професійні спілки та їх об'єднання, творчі спілки, організації роботодавців та їх об'єднання, благодійні і релігійні організації, органи самоорганізації населення, недержавні засоби масової інформації й інші невідприємницькі товариства й установи, легалізовані відповідно до законодавства. Такий же перелік міститься і в Порядку проведення консультацій із громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. [6]. Цією ж постановою Кабінету Міністрів України затверджено Типове положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній

у містах Києві та Севастополі державній адміністрації, у якому закріплено перелік інститутів громадянського суспільства за винятком органів самоорганізації населення. Наведені цитати текстів нормативно-правових актів свідчать про відсутність єдності підходів до визначення інститутів громадянського суспільства. Але варто звернути увагу на те, що зазначені у згаданих актах інститути громадянського суспільства об'єднує те, що вони «створюються не державою, а самими громадянами, їх корпораціями, підприємствами, та існують автономно від неї, але відповідно до вимог чинного законодавства» [7].

Об'єднання громадян у добровільні асоціації є одним із проявів громадянського суспільства, однією з форм його розвитку, яка на даному етапі є найбільш помітною і досить результативною. Громадянське суспільство можна репрезентувати як свого роду соціальний простір, у якому люди взаємодіють певною мірою як незалежні один від одного і держави індивіди. Основа громадянського суспільства – цивілізований, самодіяльний, повноправний індивід, від суттєвих рис якого залежать його якість і зміст [8].

Саме за наявності різноманітних об'єднань можна формально оцінити ступінь розвитку суспільства: чим більше існує різноманітних недержавних організацій, тим більше власних потреб воно може самостійно задовольняти [9].

У період становлення громадянського суспільства в сучасній Україні особливої актуальності набувають завдання максимального та результативного залучення до цього процесу молодіжних громадських організацій, які об'єднують найбільш активних, динамічних представників молодого покоління.

Саме молодіжні громадські організації є важливою ланкою всієї системи державної молодіжної політики, яка забезпечує безпосередню участь молодих громадян у розв'язанні власних проблем, сприяють їх розвитку, само-

реалізації та включенню в соціально-економічне життя суспільства.

Збільшення за останні роки кількості молодіжних організацій, їхня різноманітність, безумовно, свідчать про позитивні тенденції розвитку громадянського суспільства та прояв соціальної активності молоді.

Об'єднуючись за мотивами задоволення спільних інтересів, молодіжні організації сприяють реалізації основної стратегії розвитку громадянського суспільства – розв'язання проблем конкретної людини чи групи людей. Отже, для успішного розв'язання пекучих проблем молоді, що, у свою чергу, забезпечить розвиток України як демократичної держави, першочерговим завданням органів державної влади і місцевого самоврядування має стати залучення представників найактивніших молодіжних організацій усіх статусів до вироблення державної молодіжної політики, у процесі формування якої необхідно врахувати досвід діяльності місцевих молодіжних організацій. Політика держави стосовно молоді теж має реалізовуватися за найактивнішої участі молодіжних об'єднань, які до того ж є додатковим джерелом організаційних, людських, матеріальних, ідейних та інших ресурсів. Крім того, місцеві владні структури повинні сприяти розробленню та вдосконаленню законодавчої бази суспільної діяльності об'єднань молоді [10].

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 1 грудня 1998 р. [11], молодіжні громадські організації залучаються органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування до розроблення й обговорення проектів рішень із питань державної політики щодо дітей і молоді.

Закон України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р. [12] надає значно ширші можливості для громадських об'єднань, зокрема і для молодіжних громадських організацій, а саме: проведення консультацій, розроблення відповідних проектів

нормативно-правових актів, утворення консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів при органах державної влади, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування, у роботі яких беруть участь представники громадських об'єднань. Зазначений перелік форм участі в реалізації державної молодіжної політики не вичерпується лише цими формами, до них також варто додати, згідно із Законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 5 лютого 1993 р. [13], такі форми, як участь у розробленні та реалізації програм, що стосуються суспільства взагалі та молоді зокрема, а також внесення пропозицій до органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо соціального становлення та розвитку молоді.

Аналізуючи практику участі молодіжних громадських організацій в реалізації державної молодіжної політики, варто зазначити, що частіше за все застосовуються такі форми, як: участь у реалізації молодіжних програм (як державних, так і програм молодіжних громадських організацій коштом державного та місцевих бюджетів), участь у створенні та діяльності консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів при органах державної влади, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування, участь у консультаціях із громадськістю.

Функціонування консультативно-дорадчих органів за участю молодіжних громадських організацій впорядковує та систематизує роботу молодіжних асоціацій і органів державної влади та місцевого самоврядування з виконання завдань державної молодіжної політики.

Майже при всіх органах державної виконавчої влади, як центральних, так і місцевих, функціонують консультативно-дорадчі органи у вигляді молодіжних рад, комітетів або комісій громадських рад, які є центром, що об'єднує

та координує зусилля інститутів громадянського суспільства й органів влади з реалізації державної молодіжної політики. Саме громадські ради сприяють налагодженню ефективної взаємодії органів влади із громадськістю, урахуванню громадської думки під час формування та реалізації державної політики. Участь в роботі громадських рад дає молоді змогу проявити себе та реалізувати свій творчий потенціал в удосконаленні державної молодіжної політики.

Доцільно зазначити, що завдяки процесам формування громадських рад різні сектори громадянського суспільства вперше зішлись на єдиному діалоговому майданчику і почали процес вироблення спільних позицій з органами публічної влади. Водночас громадським радам ще належить стати дієвим інструментом комунікації між громадянським суспільством і органами виконавчої влади [14].

Необхідно також звернути увагу на участь у реалізації державної молодіжної політики такого інституту громадянського суспільства, як органи студентського самоврядування. Студентське самоврядування є тим середовищем, у якому студенти отримують досвід самоуправління, самоорганізації, самоконтролю, зокрема у правовій сфері. Участь у роботі цієї інституції, здебільшого в такій формі правового самовиховання студентів, як активна правомірна діяльність, сприяє становленню молодого правосвідомого покоління – основи громадянського суспільства [15].

Сучасний етап формування громадянського суспільства в Україні, елементом якого є студентське самоврядування, передбачає всебічний розвиток молоді, наповнення її життя загальнолюдськими цінностями, зокрема правовими, також через реалізацію прав людини, що впливає з мети діяльності зазначеного інституту. Важливим є закладення на законодавчому рівні фундаменту такого поступу: встановлення більш детальної регламентації змісту діяльності студентського самоврядування, забезпечення гаран-

тій невтручання в неї адміністрації навчального закладу [16].

Оцінюючи загалом участь інститутів громадянського суспільства, варто сказати, що саме вони можуть більш активно заповнювати або доповнювати ті ніші діяльності, на які не може поширюватись державний вплив. Інститути громадянського суспільства можуть стати сектором, який дозволить забезпечити рівновагу в реалізації державної молодіжної політики.

Ключові слова: громадянське суспільство, інститути громадянського суспільства, молодіжні громадські організації, державна молодіжна політика.

У статті аналізуються місце та роль інститутів громадянського суспільства у процесі реалізації державної молодіжної політики. Автор обґрунтовує висновок про те, що саме інститути громадянського суспільства у процесі взаємодії з органами держави впливають на визначення найбільш нагальних проблем у молодіжному середовищі та стимулюють до їх вирішення.

В статье анализируются место и роль институтов гражданского общества в процессе реализации государственной молодежной политики. Автор обосновывает вывод о том, что именно институты гражданского общества в процессе взаимодействия с государственными органами влияют на определение наиболее неотложных проблем в молодежной среде и стимулируют их решению.

In article the author analyses the place and role of civil society's institutions during the realization of public youth policy. The author comes to the conclusion that there are the civil society's institutions that in cooperation with the state bodies influence the decision-making about the most urgent problems in a youth environment and stimulate their solving.

Література

1. Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні : Декларація Верховної Ради України від 15 грудня 1992 р. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 16. Ст. 166.
2. Основи правознавства : навчальний посібник / за ред. С.В. Ківалова, М.П. Орзіха. Одеса : Юридична література, 2003. С. 67–68.
3. Стратегія державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/14621.html>.
4. Загальна теорія держави та права : підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М.В. Цвік та ін. Харків : Право, 2009. С. 540.
5. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади : постанова Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 976. Офіційний вісник України. 2008. № 86. Ст 2889.
6. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. Офіційний вісник України. 2010. № 84. Ст. 2945.
7. Мерник А.М. Громадянське суспільство як інституційна система. Вісник Академії правових наук України. 2011. № 4. С. 235.
8. Захаренко К.В. Особливості функціонування молодіжних організацій у державотворчих процесах України. Грани. 2010. № 1. С. 119.
9. Мерник А. Громадянське суспільство як інституційна система. Вісник Академії правових наук України. 2011. № 4. С. 234.
10. Плакіда Р. Можливості місцевих молодіжних організацій у вирішенні проблем молоді. Політичний менеджмент. 2008. № 6. С. 119.
11. Про молодіжні та дитячі громадські організації : Закон України від 1 грудня 1998 р. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 1. Ст. 2.
12. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 р. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 1. Ст. 1.
13. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : Закон України від 5 лютого 1993 р. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 16. Ст. 167.
14. Павлюк К.С. Взаємодія інститутів громадянського суспільства та органів державної влади: діалог через громадські ради. Ефективність державного управління. 2013. Вип. 37. С. 237.
15. Осташова В.О. Студентське самоврядування як середовище правового самовиховання. Держава та право. 2010. Вип. 48. С. 31.
16. Осташова В.О. Студентське самоврядування як середовище правового самовиховання. Держава та право. 2010. Вип. 48. С. 33.